

Silvo Kristan

Sedentary behaviour?

Izvleček

Skupina piscev z Univerze na Primorskem si je zadala nalogo, da poišče najustreznejši domači izraz za angleški pojem sedentary behaviour, ki ga slovenski pisci prevajajo na različne načine. (Revija Šport, 2022, št. 3-4, str. 54). Primer kaže, da vendarle še ni zamrla želja po oblikovanju ustreznih domačih strokovnih izrazov. Stokrat pohvaljeno! Avtorji študije še pozivajo zainteresirano javnost k nadaljnji razpravi. In v tem pozivu sem se našel tudi sam. Naj torej k razpravi pritaknem svoj mali lonček, ki se je ob ljubiteljskem (amaterskem) zbiranju športnih strokovnih izrazov polnil skoraj tri desetletja.

<https://www.news-medical.net/news/20190326/Sedentary-behavior-costly-to-both-public-health-and-the-public-purse.aspx>

Sedentary behaviour?

Abstract

A group of writers from the University of Primorska set themselves the task of finding the most appropriate Slovenian term for the English "sedentary behaviour", which is translated in various ways by Slovenian writers. (Sport, 2022, Issue 3–4, p. 54) The example shows that the desire to create appropriate domestic professional terminology has not yet died out. Praiseworthy indeed! The authors of the study call upon the interested public to join in further debate. And in this call I also found myself. So let me throw my two-penny worth into the discussion, which for almost three decades now has been characterised by amateur collecting of sports professional terms.

Avtorji zanimive študije so v slovenskih strokovnih besedilih že zasledili naslednje prevode angleškega izraza *sedentary behaviour*: **sedenje, sedeč življenjski slog, sedeče vedenje, sedentarno vedenje, sedentarno obnašanje** in **sedentarnost**. Vsakega posebej razčlenjujejo z različnih zornih kotov in končno za terminus technicus (normiran strokovni izraz) predlagajo dvobesedni izraz **sedentarno vedênje** (s širokim ê). Čeprav nekateri tuji avtorji pojem *sedentary behaviour* razumejo kot trirazsežnostni 'pojav' (budnost, nizka poraba energije, sedenje), najbrž ni nobenega dvoma o tem, da se bistvo zadeve 'vrti' okoli pojma **sedenje**, kar dokazujejo tudi vsi izrazi, ki so jih pisci prizadevno zbrali iz domačih besedil. Med zbranimi izrazi je nekaj domačih (sedenje, sedeč), nekaj se jih spogleduje s tujim jezikom (sedentarnost, sedentarno).

Pridevnik 'sedentaren' korenini v latinščini (lat. *sedentarius*: tak, ki veliko sedi), neposredno pa smo ga prevzeli iz angleščine (*sedentary*, sedeč). Štejemo ga za tako imenovano **prevzeto besedo** ali sposojenko. To je iz tujega jezika prevzet izraz, ki ga tako po pisavi kot po izgovoru podomačimo v skladu s slovenskim pravopisom. Nekaj primerov: waterpolo – vaterpolo, rugby – ragbi, fox trot – fokstrot, baseball – bejzbol, crawl – kravl ... in sedentary – sedentarnost. Po pravopisu prevzemamo besede iz tujega jezika samo v izjemnih primerih: kadar za poimenovano (še) nimamo domače ustreznice ali je (še) ne znamo izumiti. Zagotovo se je to zgodilo pri vaterpolu, ragbiju, bejzbolu, fokstrotu, kravlu in celi vrsti drugih športnih terminov, ne pa tudi s pojmom 'sedentaren', ki po domače pomeni 'sedeč'. Glede na to, da imamo za pridevnik tujega izvora 'sedentaren' tudi uveljavljen domač izraz, ni potrebe po prevzemanju tujega izraza. Nepotrebno prevzemanje tujih izrazov slabi domač strokovni besednjak. Navedeno načelo omenijo tudi avtorji zanimive študije in celo zapišejo: "Uporabi prevzetih izrazov se je v skrbi za jezik treba izogniti, kadar je to mogoče." V tem primeru je to mogoče, čeprav avtorji študije zapišejo, "da v našem jeziku nimamo izraza ..., ki bi ga lahko uporabili kot prevod za angleški *sedentary*". Imamo ga (toda o tem pozneje). Če upoštevamo pravopis in sprejmemo napotek slovenistov, iz 'konkurence' že izpadejo izrazi **sedentarno vedenje, sedentarno obnašanje in sedentarnost**. Ostanje torej še **sedenje, sedeč življenjski slog in sedeče vedenje**. Zato se zdi nenavadno, da avtorji študije trdijo,

da "v našem jeziku nimamo izraza ..., ki bi ga lahko uporabili kot prevod za angleški *sedentary*". Kaj pa sedenje, sedeč, sedeče? Torej imamo domač izraz, ki bi ga lahko uporabili kot prevod za angleški *sedentary*. Res pa je, da niso vsi izrazi z domačo besedo najbolj primerni, čeprav se zdi, da vendarle kažejo na rešitev problema, ki so si ga zastavili avtorji zanimive študije. Vsi namreč vsebujejo bistvo zadeve – **sedenje**.

Izraz **sedeče vedênje** (s širokim ê) zavračajo tudi avtorji študije in s tem se je mogoče strinjati, čeprav priznam, da utemeljitve ne razumem. Še najmanj razumem, da namesto izraza **sedeče vedênje** predlagajo dvobesedni izraz **sedentarno vedênje** (str. 57, srednji stolpec), ki v resnici pomeni isto kot zavrnjen izraz (*sedentary*, *sedentaren* = sedeč). Upam, da gre za *lapsus calami*, ki včasih zagode piscem. Če bi se že lotil ocene primernosti dvobesednega izraza **sedeče vedênje**, bi se skliceval na pomen pojma 'vedênje'. V SSKJ je geslo 'vedênje' pojasnjeno kot "celota dejanj, ki izraža, kaže razpoloženje, odnos koga do ljudi, okolja." Za kakšno 'celoto dejanj' gre pri sedenju? O kakšnem 'odnosu do ljudi in okolja' naj bi šlo pri sedenju? Očitno pojem 'vedênje' pomeni več v celoto povezanih dejanj in ne le bolj ali manj statično vztrajanje v sedenju. In zato dvobesedni izraz **sedeče vedênje** ni primeren. Avtorji študije zavračajo tudi izraz 'sedentarno obnašanje' kot neustrezen, a hkrati ugotavljajo, da sta 'obnašanje' in 'vedênje' sopomenki. Pozorni in logično razmišljujoči bralec bi razumel, da če je neustrezna ena sopomenka, je neustrezna tudi druga (ki pomeni isto). In vendar avtorji študije predlagajo za ustrezen izraz 'sedentarno vedênje', čeprav so njegovo sopomenko zavrnili??? Očitno se je vmešal druge vrste škrt in ne le *lapsus calami*. Z dobresednimi prevodi (*behaviour-vedênje*) so v terminologiji vedno težave. Lastna pamet več šteje. Kakor koli že, besedna zveza **sedeče vedênje** je 'čudna' in zato neprimerna za normiran strokovni izraz.

Tudi tribesedni izraz **sedeč življenjski slog** avtorji študije zavračajo, čeprav utemeljitve za to popolnoma ne razumem. Menda izraz (niti v angleški literaturi) "nima jasne opredelitve". Ne razumem, zakaj nenehno pri Angležih iščemo rešitev za svoje težave. Avtorji študije navajajo, da izraz **sedeč življenjski slog** sporoča o "veliki količini sedentarnega vedenja". Vsiljuje se misel, da besedno zvezo 'velika količina sedentarnega vedenja' lahko po domače zapišemo

kot **dogotrajno sedenje**. Zdi se, da je v tej smeri treba nadaljevati razpravo.

Enobesedni izraz **sedenje** je res težko šteti za terminus technicus (strokovni izraz), ker gre za pogosto besedo iz nabora splošne (vsakodneвне) jezikovne rabe, pa še večpomenka je. Strokovno izrazje namreč odklanja večpomenke. Celo dvopomenke niso preveč zaželenе. Enobesedni izraz **sedenje** so odklonili tudi avtorji zanimive jezikovne študije, vendar z utemeljitvijo, da vsako 'sedenje' pa tudi ni 'sedentary behaviour'. Res je, vsako sedenje ni 'sedentary behaviour', ampak gre za čas sedenja (ang. *time spent sedentary*). Zdi se, da bi izraz 'sedenje' ustrežal, če bi ga opremili z levim prilastkom ali označevalnim pridevnikom, ki bi sporočal '**čas sedenja**'. Spominjam se, da s(m)o pisci, ki s(m)o včasih pisali o škodljivosti sedenja, uporabljali izraz **dolgotrajno sedenje**. Tudi v poljudnem tisku ga je bilo mogoče pogosto zaslediti. Izraz **dolgotrajno sedenje** je pri najinih razgovorih večkrat omenil tudi ortoped (dr. Janko Popovič), ki je nekaj let deloval v ljubljanski šolski ambulanti, kamor so šolarji hodili na ortopedsko gimnastiko. Res je nenavadno, da avtorji študije v slovenskem strokovnem slovstvu niso odkrili tega izraza (ali pa so ga namerno prezrli, ker se jim je zdel preveč 'ljudski', premalo 'učen'). Ko avtorji študije razlagajo, kaj pomeni angleški izraz *sedentary behaviour*, med drugim zapišejo "tisti, ki preživijo več časa v sedenju" in "tisti, ki več sedijo". Oba navedka napeljujeta na dvobesedni izraz **dolgotrajno sedenje**. Pisci študije navajajo tudi nekaj prevodov tujih avtorjev, ki angleški pojem *sedentary behaviour* razumejo predvsem kot "veliko količino časa ... preživetega sede". Kaj pa je "velika količina časa preživetega sede" drugega kot **dolgotrajno sedenje**? Tudi izvirni latinski izraz *sedentarius* pomeni "tak, ki veliko sedi", 'veliko sedenja' pa je **dolgotrajno sedenje**.

Pridevnik 'sedentaren' res najdemo kot dvopomensko prevzeto besedo tudi v prenovljeni izdaji SSKJ, vendar je izraz pojasnjen šele pod točko 2 kot "veliko sedenja, malo gibanja". Kaj pa je to drugega kot **dolgotrajno sedenje**? In mimogrede: besedna zveza '**veliko sedenja in malo gibanja**' je tudi pleonazem (besedno preobilje, nepotrebno opisovanje pojma z več pomensko sorodnimi izrazi), saj je vendar samoumevno, da se pri 'sedenju' ne gibljemo (če ne štejemo oseb s posebnimi potrebami, ki sede igrajo odbojko ali košarko ali še kaj drugega). Zdi se, da je izraz **dol-**

gotrajno sedenje pomensko še najbliže angleškemu izrazu *sedentary behaviour*. V resnici se ob različnih prevodih in razlagah angleškega izraza ponuja kar sam. Z jezikovnega zornega kota je glagolnik **sedenje** jedrni pojem, beseda **dolgotrajno** pa levi prilastek, ki označuje (škodljivo, nezaželeno) **vrsto** sedenja, hkrati gre za "tipično strukturo izrazov v slovenščini" (Atelšek idr., 2021).

Seveda pa je izraz **dolgotrajno sedenje** še vedno oporečen. Ne vemo namreč, kaj pomeni pojem 'dolgotrajno'. Koliko je to, da lahko uporabimo pojem 'dolgotrajno'? Če natančno vemo, kaj je **sedenje** (tudi avtor-

ji študije navajajo definicijo), pa ne vemo, kaj pomeni **dolgotrajno**. Neopredeljena spremenljivka je torej 'čas sedenja'. Termin *technicus*, ki ni natančno opredeljen, je slab. Treba bi bilo torej natančno opredeliti pojem '**dolgotrajno**'. Tega seveda ni mogoče storiti s kako čudežno formulo, ampak s strokovno presojo, katero sedenje je mogoče šteti za 'dolgotrajno' (in škodljivo). Podobno so pristojni strokovnjaki presodili, kolikokrat na teden in kako (čas trajanja, s kakšno intenzivnostjo) naj bi bil človek telesno dejaven, da bi ohranjal svojo temeljno telesno zmogljivost. V poštev torej pride 'dogovorna metoda' (s konsenzom) obliko-

vanja strokovnih izrazov. Če so presojevalci o škodljivi **količini dlje časa trajajočega sedenja** pristojni (kompetentni) za takšno oceno, je izraz **dolgotrajno sedenje** lahko ustrezen nadomestek za angleški izraz *sedentary behaviour*. Ne nazadnje je bil v preteklosti že nešteto uporabljen tudi v pomanjkljivi obliki (z neznanko 'dolgotrajen').

dr. Silvo Kristan, upokojeni profesor
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport
silvo.kristan@guest.arnes.si